

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

АЛЯБ'ЄВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

УДК 330.341.1:656.615.071.4(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОРСЬКИХ ПОРТІВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
БОНЯР Світлана Михайлівна,
Державний університет інфраструктури та технологій
Міністерства освіти і науки України,
декан факультету управління і технологій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
КІБІК Ольга Миколаївна,
Національний університет «Одеська юридична академія»
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри національної економіки

кандидат економічних наук
НАВРОЦЬКА Тамара Анатоліївна,
Національний транспортний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри менеджменту

Захист відбудеться «30» вересня 2020 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К26.820.05 Державного університету інфраструктури та технологій за адресою: 03049, м. Київ, вул. Івана Огієнка, буд. 19, ауд. 305-а (зал засідань Спеціалізованих вчених рад).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного університету інфраструктури та технологій за адресою: 03049, м. Київ, вул. Івана Огієнка, буд. 19.

Автореферат розісланий «28» серпня 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук,
професор

М. В. Ковбатюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний стан технологічного прогресу все більше впливає на економічну складову як окремих підприємств, так і держави в цілому, оскільки передбачає впровадження в їх функціонування інноваційних технологій та продуктів. Тож ефективний розвиток підприємств у значному ступені залежить від рівня використання інноваційних інструментів. Особливе значення у світогосподарських відносинах займає транспортний сектор, зокрема морська галузь. Гостра конкурентна боротьба за домінування на світовому ринку надання транспортних послуг спонукає флагманів морської галузі широко впроваджувати в свою діяльність інновації та вкладати кошти в розробку високих технологій, які укріплюють конкурентні переваги в ефективності, швидкості, безпеці та екологічності.

Використання інноваційних технологій на транспортному ринку України значно поступається світовим досягненням. Такий стан спричинений відсутністю інвестиційних вкладень з боку зовнішніх джерел фінансування. Інновації мають вирішальний вплив на формування сучасної ефективної моделі управління морськими портами, відповідності стандартам та технічним умовам Європейського Союзу, що сприятиме отриманню додаткових прибутків.

Теоретичні аспекти сутності, специфіки, значення інновацій та інноваційного розвитку, методичне забезпечення оцінки інноваційного потенціалу та управління інноваційним процесом знайшли своє відображення в наукових роботах таких зарубіжних і вітчизняних вчених: С. Брю, О. Дація, П. Друкера, К. Макконела, Г. Менша, Б. Райзберга, Р. Ратвела, Х. Рігса, Б. Твісса, М. Хучека, Х. Хартмана, Й. Штумпера, Л.Л. Антонюк, І.В. Вахович, А. Гальчинського, Н.П. Денисенко, В. Євтушевського, В.А. Іванова, С.М. Ілляшенка, О.Є. Кузьміна, П.П. Микитюка, А.А. Пересади, П.Г. Перерви, А.І. Пригожина, В.С. Савчук, Р.А. Фатхутдінова, В.Г. Федоренко, П.С. Харіва та інших. Дослідженням впливу та впровадження інновацій на діяльність транспортного сектору займалися С.М. Боняр, О.М. Кібік, О.В. Комчатних, М.М. Мальцев, Н.О. Мельник, К.М. Михайличенко, Т.А. Навроцька, О.Я. Побурко, І.В. Соломніков, К.В. Харбова та інші.

Результати наукових досліджень вищезазначених та інших вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків служать важливою теоретико-методологічною базою у розв'язанні теоретичних та прикладних аспектів проблем інноваційного розвитку підприємств. Однак, варто зазначити, що питання теоретично-прикладного характеру у сфері морської галузі недостатньо висвітлені в наукових працях та потребують розширення та конкретизації. Зокрема існує нагальна необхідність у дослідженні механізмів інноваційного розвитку морських портів, враховуючи значний інноваційний потенціал морської галузі України. Доцільними є розробка та реалізація механізму, який враховує водотранспортну специфіку, ґрунтується на комплексному аналізі та визначає конкретні інноваційні напрями, що виведуть підприємство на якісно новий рівень функціонування. Необхідними є вивчення та адаптація світового

досвіду впровадження інноваційних продуктів та співфінансування їх розробки і реалізації в сфері морського транспорту. Потребує подальшої наукової розробки й методика оцінювання інноваційного розвитку підприємств морської галузі, яка характеризує наявний стан підприємства та його потенціальні можливості. Таким чином, наукова та практична значимість зазначених проблем у забезпеченні інноваційного розвитку підприємств морегосподарського комплексу України зумовили вибір теми представленої дисертаційної роботи, її мету, завдання, об'єкт та предмет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення, висновки та рекомендації, отримані у дисертації, використані при виконанні науково-дослідних робіт, що виконувалися у Київській державній академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного: «Розробка механізму фінансування інновацій на підприємствах водного транспорту за рахунок міжнародних еколого-інвестиційних програм» (2013–2014 рр., № державної реєстрації 0113U000678), особистий внесок автора у дослідженні зазначеної теми полягає у систематизації класифікації факторів впливу на інноваційний розвиток підприємств морської галузі; «Формування механізму державно-приватного партнерства на транспорті» (2015–2016 роки, № держреєстрації 0115U000282), де автором запропоновано послідовність дій щодо вибору інструментів оцінки інноваційного розвитку морських портів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розробки та реалізації організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку морських портів.

Для досягнення даної мети були поставлені наступні завдання:

- *розглянути та узагальнити* наукові підходи до визначення сутності категорій «інновації» та «інноваційний розвиток підприємства», визначити взаємозв'язок між ними;
- *дослідити та удосконалити* класифікацію факторів, що впливають на інноваційний розвиток підприємств;
- *розглянути* види інновацій та визначити їх вплив на діяльність транспортних підприємств;
- *дослідити* існуючі методичні підходи та системи показників щодо оцінки інноваційного розвитку підприємств;
- *визначити* головні тенденції розвитку світової транспортної системи;
- *проаналізувати* сучасний стан та рівень інноваційного розвитку провідних морських портів світу та України;
- *сформувати* організаційно-економічний механізм оцінки інноваційного розвитку морських портів;
- *розробити* методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів;
- *здійснити практичну реалізацію* розробленого методичного підходу на прикладі морського порту та визначити економічну ефективність реалізації відповідних напрямів інноваційного розвитку.

Об'єктом дослідження є процес функціонування та розвитку морських портів в умовах інтенсифікації їх інноваційної діяльності.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-практичні аспекти формування й реалізації організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку морських портів.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою наукового дослідження стали наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі оцінки інноваційного розвитку підприємств, у тому числі морських портів. У даній роботі використовувалися методи узагальнення та системного аналізу (при вивченні теоретичних підходів щодо сутності інноваційного розвитку), методи порівняння та динамічного ряду (при аналізі стану, тенденцій розвитку морських портів), графо-аналітичні (для наочного відображення аналітичних даних та результатів досліджень), логічного узагальнення (при визначенні факторів, які впливають на інноваційний розвиток підприємств), економіко-математичного моделювання (при побудові моделі інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів).

Інформаційною та практичною базою дослідження є законодавчі акти, дані Державної служби статистики України, Міністерства інфраструктури України, інформаційно-аналітичні матеріали окремих підприємств, звітні дані про результати функціонування підприємств водного транспорту, інформаційно-публіцистичні видання, наукові видання, результати власних досліджень і розрахунків.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна сформульованих і обґрунтованих у дисертаційній роботі основних положень, висновків і рекомендацій полягає у дослідженні теоретичних та методичних положень щодо розробки організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку морських портів з метою визначення ефективних напрямів інноваційного розвитку підприємств морської галузі. Серед найвагоміших наукових результатів дисертаційної роботи, які представляють наукову новизну, належать такі:

удосконалено:

- організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку морських портів шляхом розробки авторського методичного підходу, застосування якого дозволяє обрати оптимальний варіант інноваційного розвитку морського порту та розрахувати ефект від впровадження його визначеного напрямку;

- методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морського порту, який здійснюється в чотири етапи: визначення цільових напрямків оцінки ефективності інноваційного розвитку; формування системи показників для визначення інноваційного розвитку; інтегральна оцінка інноваційного розвитку; визначення оптимальних напрямів інноваційного розвитку. Застосування методичного підходу дозволяє визначити та обґрунтувати найбільш ефективні напрями інноваційного розвитку морського порту за допомогою його інтегральної оцінки, що базується на методі багатовимірного статистичного аналізу таксономії, а також враховує специфіку функціонування

морських портів, яка виражається у показниках виробничої, фінансової та інноваційної діяльності;

- класифікацію факторів впливу на інноваційний розвиток підприємств, яку доповнено шляхом виокремлення класифікаційної ознаки «в залежності від етапу маркетингової діяльності», що об'єднує в собі фактори етапів розробки, виробництва та реалізації інновацій.

дістали подальшого розвитку:

- сутність категорії «інновація», яка, на відміну від відомих, тлумачиться як нововведення, удосконалення існуючого продукту чи послуг, що створюються шляхом технологічного процесу, який використовується на практиці підприємством для підвищення якості надання послуг, збільшення обсягів виробництва за найменших фінансових, економічних та технологічних витрат;

- дефініція «інноваційний розвиток підприємства», яка, на відміну від існуючих, характеризує процес реалізації результатів креативного потенціалу підприємства через систематичне впровадження нововведень (інновацій) у виробничо-технологічну сферу з метою отримання позитивних фінансово-економічного та соціально-економічного ефектів, підвищення рівня ділової активності та конкурентоздатності підприємства;

- поняття «організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку морських портів», під яким розуміється комплексна система функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, підходами, принципами, функціями та іншими складовими інноваційної діяльності, що забезпечує реалізацію конкурентних переваг морської галузі України на світовій арені та сприяє підвищенню темпів їх розвитку і зростанню якості й обсягу транспортних послуг.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методичних та практичних рекомендацій, які можуть бути використані підприємствами, а також органами державної і місцевої влади, галузевими та професійними асоціаціями, у процесі прийняття управлінських рішень, які стосуються розробки, формування та активізації впровадження інновацій в діяльність підприємств водного транспорту. Розроблені моделі та механізми, що представлені у дисертаційній роботі, знайшли своє практичне застосування в діяльності Державного підприємства «Херсонський морський торговельний порт» при плануванні шляхів та напрямів інноваційного розвитку підприємства (довідка № 04-51/63 від 28.11.2019 р.); на Державному підприємстві «Морський торговельний порт «Южний» використовується розроблений методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів (довідка № 3913/01/162/20 від 03.07.2020 р.).

Окремі науково-методичні положення та рекомендації використані у навчальному процесі Державного університету інфраструктури та технологій при викладанні дисциплін: «Управління інноваціями», «Державно-приватне партнерство», «Управління інноваційною діяльністю», «Управління проектами» (акт впровадження № 01/11-115Д від 26.12.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові висновки, положення та практичні пропозиції, що винесені дисертантом на захист, представляють оригінальний авторський доробок. Обсяг особистого наукового внеску автора наведено у переліку опублікованих праць. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки й рекомендації, які містяться в дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно на основі наукового дослідження й аналізу теоретичного матеріалу й одержаних результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні методичні та практичні положення і результати дисертації обговорювалися на трьох міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Modern Transformations in Economics and Management» (Klaipeda, Lithuania, 2019 p.); «Водний транспорт: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 2019 p.); «Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства» (м. Київ, 2018 p.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 8 наукових працях, серед яких: п'ять статей у фахових наукових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних, загальним обсягом 2,5 друк. арк.; три публікації у виданнях апробаційного характеру обсягом 0,37 друк. арк. Загальний обсяг публікацій, що належать автору, становить 2,35 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки друкованого комп'ютерного тексту. Основний зміст дисертаційної роботи викладено на 156 сторінках. Робота містить 30 таблиць та 21 рисунок, список використаних джерел зі 223 найменувань розміщено на 23 сторінках, 8 додатків – на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо апробації одержаних результатів та їх опублікування.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи інноваційного розвитку підприємств**» визначено сутність, зміст та взаємозв'язок між категоріями «інновації» та «інноваційний розвиток підприємства»; досліджено та удосконалено класифікацію факторів впливу на інноваційний розвиток підприємства; розглянуто основні види інновацій та визначено їх вплив на діяльність транспортних підприємств; досліджено існуючі методичні підходи та системи показників щодо оцінки інноваційного розвитку підприємств.

Встановлено, що категорія «інновації» має багатоаспектне тлумачення. За результатами дослідження автором визначено, що сутність інновацій полягає в одночасній наявності трьох складових, які утворюють наступний ланцюг: новинка або нововведення → процес → ефект або кінцевий результат. Це дозволило систематизувати наявні визначення та сформулювати власне

розуміння категорії «інновації» як нововведення, удосконалення існуючого продукту чи послуг, що створюються шляхом технологічного процесу, який використовується на практиці підприємством для підвищення якості надання послуг, збільшення обсягів виробництва за найменших фінансових, економічних та технологічних витрат.

З'ясовано, що інновації є складовою частиною інноваційного розвитку підприємств. Саме їх наявність і частота впровадження в діяльність підприємства визначає динамічність його інноваційного розвитку. Тому, з точки зору підприємства, більш доцільно розглядати дефініцію «інноваційний розвиток», як більш ширше поняття. Аналіз ролі інновацій у підвищенні ефективності діяльності підприємств свідчить, що нововведення для підприємства виступають основою реалізації креативного потенціалу, що призводить до росту інноваційної складової в його діяльності, виходу на нові ринки збуту з новою продукцією та прогресивними послугами (рис. 1).

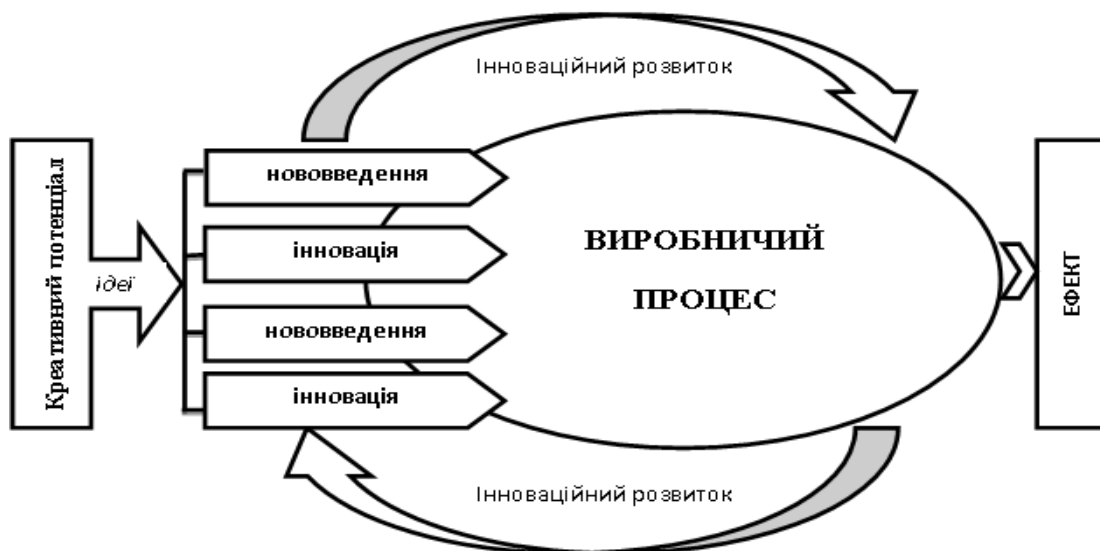

Рис. 1. Інноваційний розвиток підприємства

За результатами досліджень категоріального апарату представлено авторське бачення дефініції «інноваційний розвиток підприємства» – це процес реалізації результатів креативного потенціалу підприємства через систематичне впровадження нововведень (інновацій) у виробничо-технологічну сферу з метою отримання позитивних фінансово-економічного та соціально-економічного ефектів, підвищення рівня ділової активності та конкурентоздатності підприємства.

Для забезпечення ефективної реалізації інноваційного потенціалу підприємств та прийняття раціональних управлінських рішень необхідна структуризація факторів, що впливають на інноваційний розвиток підприємств. У дисертаційній роботі сформована найбільш повна класифікація, яку доповнено шляхом виокремлення класифікаційної ознаки «в залежності від етапу маркетингової діяльності», що об'єднує в собі фактори етапу розробки інновацій; фактори етапу виробництва інновацій; фактори етапу реалізації інновацій (рис. 2).

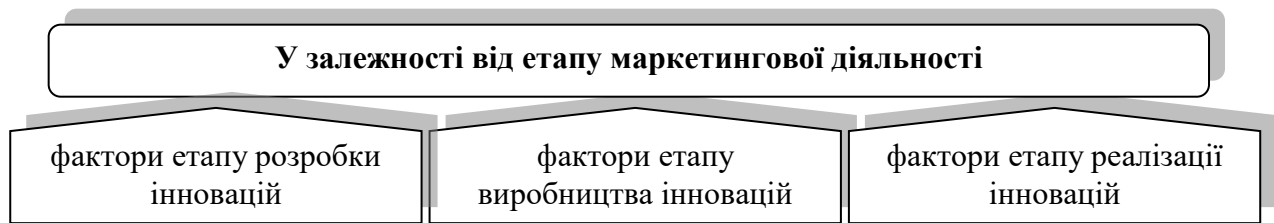

Рис. 2. Класифікація факторів впливу на інноваційний розвиток підприємства в залежності від етапу маркетингової діяльності

Врахування впливу факторів даної групи в сучасних умовах значно зростає, оскільки маркетинг інновацій виступає комплексною системою з планування, виробництва, ціноутворення, розподілу і просування інноваційних технологій, що спрямована на ефективне задоволення потреб суспільства і підвищення інноваційного розвитку підприємства в результаті задоволення потреб за рахунок використання новітніх технологій і оригінальних ідей.

Враховуючи, що інноваційна діяльність має гарантувати отримання позитивного ефекту у функціонуванні підприємства, в дисертації систематизовано очікуванні ефекти (результати) від впровадження різних видів інновацій (технологічні або виробничі, кадрові, організаційно-управлінські, маркетингові, економічні) для транспортних підприємств.

Проведений аналіз існуючих методів оцінки інноваційного розвитку підприємств виявив необхідність удосконалення методичного підходу до оцінки інноваційного розвитку безпосередньо морських портів.

У другому розділі «**Аналіз сучасного стану та оцінка інноваційного розвитку морських портів**» визначено головні тенденції розвитку світової транспортної системи; розглянуто і проаналізовано інноваційний розвиток провідних світових морських портів; досліджено сучасний стан морських портів України, на прикладі ДП «СК «Ольвія», ДП «Херсонський МТП» та ДП «МТП «Южний» визначено рівень їх інноваційного розвитку.

Результати дослідження тенденцій вантажообігу світових морських портів свідчать, що темп їх росту у 2018 р. порівняно з 2015 р. становить 109,7%. За той же період вантажообіг морських портів України зменшився на 6,6%, хоча за період 2016-2018 рр. спостерігається незначне зростання (рис. 3).

Позитивна світова тенденція пов'язана з впливом багатьох факторів, серед яких важливу роль відіграє інноваційний розвиток. Порівняльний аналіз функціонування та інноваційного розвитку провідних світових морських портів свідчить про щорічне залучення значного обсягу коштів в інноваційний розвиток, які спрямовуються в першу чергу на формування інтелектуального порту, що передбачає впровадження в свою діяльність цифровізації логістичних процесів та обробки даних різного рівня, роботизації суден та використання дронів, автоматизації управлінських процесів, використання безпілотних суден, розширення пропускної здатності тощо. Інноваційні технологічні розробки, які використовуються в портах і на терміналах, надають додаткові переваги у вигляді підвищення ефективності і продуктивності, якості і комфорту нового рівня, поліпшення безпеки та посилення охорони навколишнього середовища.

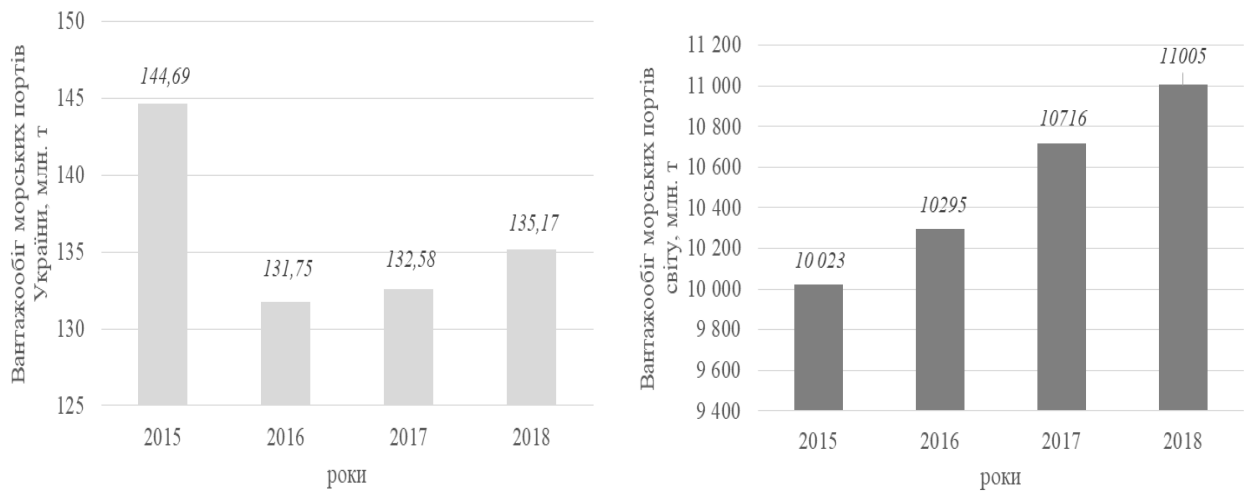

Рис. 3. Вантажообіг українських та світових морських портів за 2015-2018 рр., млн т

На основі результатів аналітичної оцінки напрямів інноваційного розвитку на морському транспорті встановлено, що активізація досліджень і розробок здійснюється у сферах кібербезпеки, технології Twin (3D-моделювання) та автономності суден. Застосування таких інновацій в портах охоплює всі аспекти діяльності порту, включаючи експлуатацію, планування, проектування, розвиток, обслуговування інфраструктури, а також дає можливість портам розширювати свою діяльність за межами навантажувально-розвантажувальних операцій (рис. 4).

Рис. 4. Напрями впливу інноваційних технологій на розвиток морських портів

Рівень інноваційного розвитку морських портів України напряму залежить від інвестицій. Обсяги капітальних інвестицій у морських портах України у 2019 р. зменшилися до рівня 628 млн грн, що на 980 млн грн

поступається значенню за 2017 р. (1608 млн грн). Динаміка показників інноваційно-інвестиційної діяльності ДП «Адміністрація морських портів України» свідчить про щорічне зменшення частки інноваційних витрат в інвестиціях. Якщо у 2015 р. вона складала 15,3%, то у 2018 р. всього 4,9%. Основу інвестиційного фінансування морських портів становлять власні кошти, які розподіляються за наступними напрямками – днопоглиблення, причальна інфраструктура, наземна інфраструктура, спеціалізований флот.

З метою покращення інвестиційно-інноваційної складової та залучення інвесторів порти вступають до концесійних угод. А саме, ДП «Стивідорна компанія «Ольвія», ДП «Херсонський морський торговельний порт» та ДП «Морський торговельний порт «Южний».

Динаміка виробничо-фінансових показників ДП «СК «Ольвія» свідчить про спад обсягів вантажообігу у 2019 р. до 1606,3 тис. т, що на 34,4% менше ніж у 2015 р. Величина чистого прибутку зменшилась на 97% та склала 5091 тис. грн у 2019 р. порівняно з 187400 тис. грн у 2015 р. Обсяг капітальних інвестицій станом на 2019 р. склав 25517 тис. грн, що становить третю частину від рівня 2017 р. та менше на 33,6% ніж у 2015 р. Щодо діяльності ДП «Херсонський МТП», то з 2017 р. по 2019 р. підприємство не отримує чистого прибутку. Вантажопереробка за аналізований період зменшилась на 31%, обсяг капітальних інвестицій у 2019 р. становив 8040,9 тис. грн, що в три рази менше ніж у 2015 р. ДП «МТП «Южний» у 2019 р. досяг рекордного значення в обсягах вантажопереробки за останні п'ять років, що становить 15153 тис. т та на 23,1% більше ніж у 2018 р. Проте, величина чистого прибутку зменшилася на 41,5% порівняно з 2018 р. Загальна сума витрат на інновації у 2019 р. становила 79093 тис. грн, що у 2,5 рази менше за 2018 р. та знизилася до рівня 2015 р. (79061,7 тис. грн).

Обмежений обсяг власних джерел фінансування інноваційного розвитку стає на перешкоді у впровадженні цифрових технологій та перейнятті світового досвіду щодо формування інтелектуального порту. Такий стан вимагає комплексного підходу до розвитку морської складової в економіці України та розробки механізму оцінки інноваційного розвитку портів, який надавав би якісну оцінку стану та інноваційного потенціалу конкретного порту та можливості вибору конкретних, дієвих, оснований на світовому досвіді інструментів щодо його реалізації.

У третьому розділі **«Формування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку морських портів»** сформовано організаційно-економічний механізм оцінки інноваційного розвитку морських портів; розроблено методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів та здійснено його апробацію на прикладі ДП «МТП «Южний», визначено пріоритетні напрями інноваційного розвитку та розраховано економічну ефективність від їх реалізації.

Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку морських портів являє собою комплексну систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, підходами, принципами, функціями та іншими

складовими інноваційної діяльності, що забезпечує реалізацію конкурентних переваг морської галузі України на світовій арені та сприяє підвищенню темпів їх розвитку і зростанню якості й обсягу транспортних послуг (рис. 5).

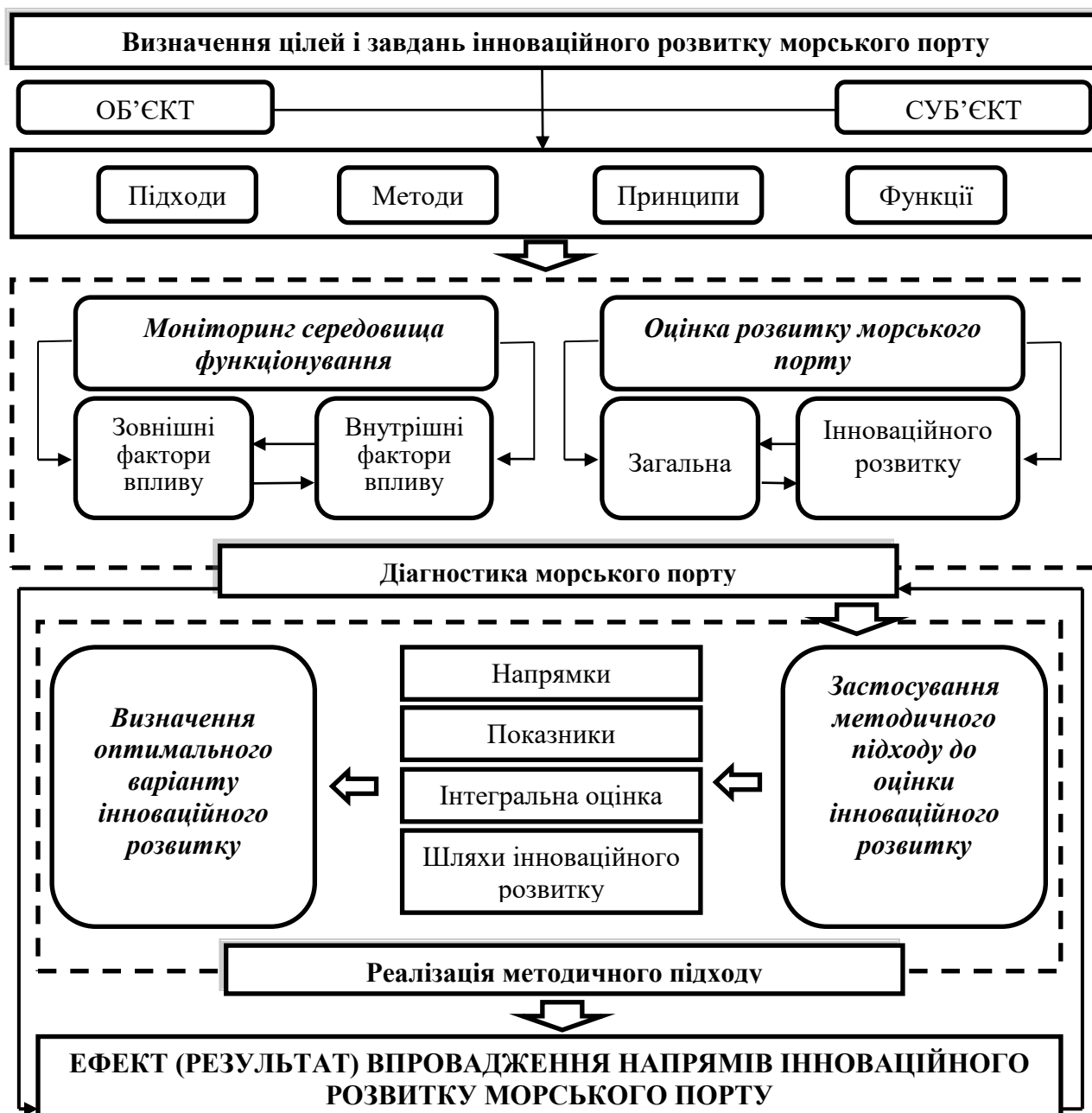

Рис. 5. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку морських портів

Організаційно-економічний механізм має на меті оцінити інноваційний потенціал морських портів та вивести їх діяльність на якісно новий рівень. Елементи даного механізму визначають взаємовплив таких складових, як моніторинг внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, оцінка виробничо-фінансового та інноваційного розвитку порту, що дозволяють визначити оптимальний варіант інноваційного розвитку та встановити найбільш дієві напрями і шляхи удосконалення інноваційного розвитку морського порту.

Реалізація запропонованого механізму відбувається на основі методичного підходу, який здійснюється в чотири етапи (рис. 6).

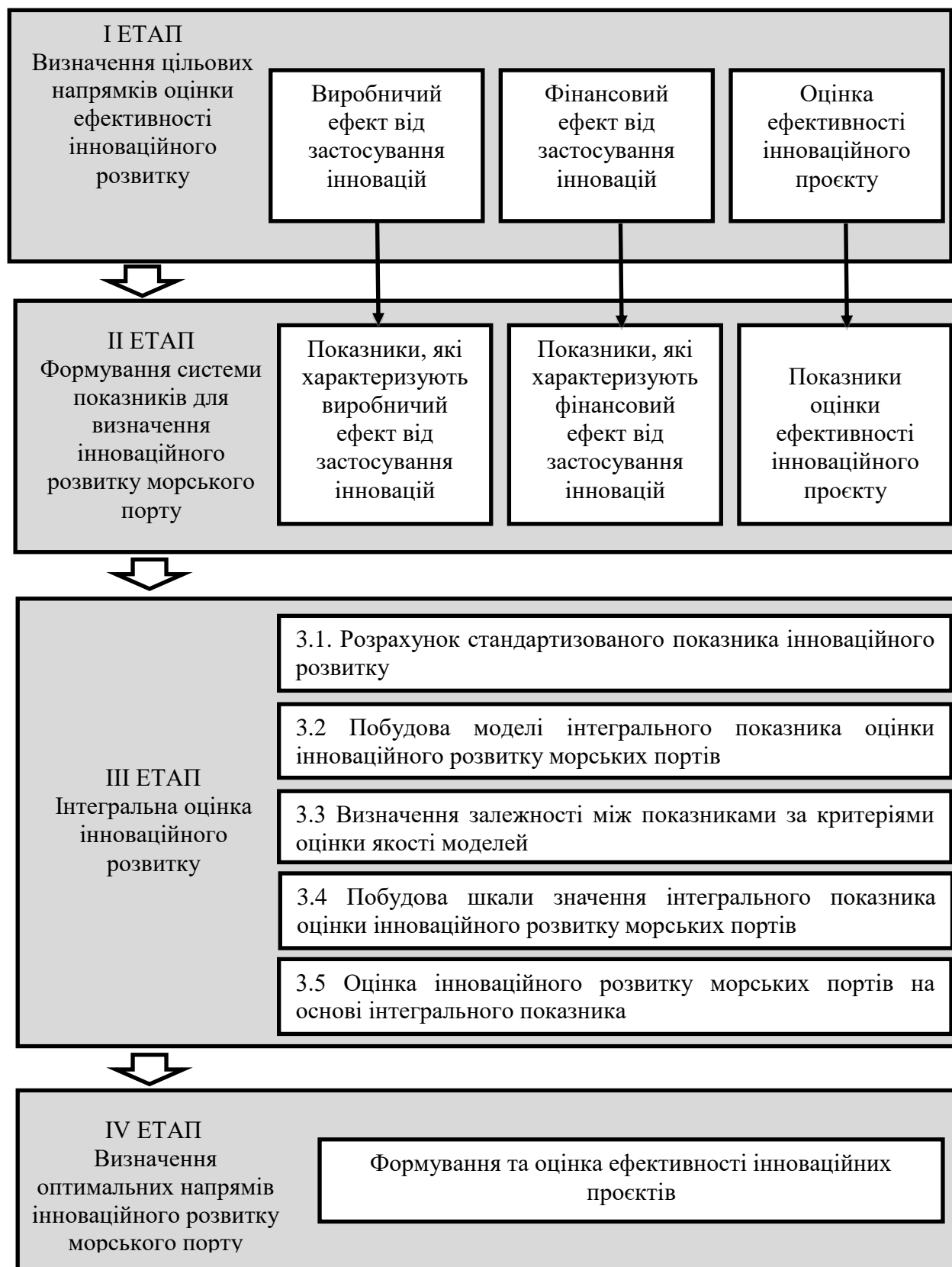

Рис. 6. Методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку

Методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів дозволяє визначити та обґрунтувати найбільш ефективні напрями інноваційного розвитку підприємства за допомогою його інтегральної оцінки, а також враховує специфіку функціонування морських портів, яка виражається у показниках виробничої, фінансової та інноваційної діяльності.

Для забезпечення об'єктивності, змістовності, глибини та адекватності інформації щодо стану діяльності підприємства розраховано стандартизований показник інноваційного розвитку морських портів, який базується на трьох групах показників: *показники, які характеризують виробничий ефект від застосування інновацій* (приріст обсягу вантажообігу, приріст пропускну здатності порту, економія від зниження часу обробки суден, приріст суднообігу); *показники, що характеризують фінансовий ефект від застосування інновацій* (приріст прибутку до виплати відсотків і податків, приріст чистого прибутку після виплат відсотків і податків, приріст загальної норми прибутковості послуг до виплати відсотків і податків, приріст чистої норми прибутковості послуг); *показники оцінки ефективності інноваційного проекту* (чиста теперішня вартість, рентабельність інвестицій, норма рентабельності інвестицій, період окупності інвестицій).

Модель інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів побудовано на основі методу багатовимірного статистичного аналізу – методу таксономії, що дозволяє отримати лінійне упорядкування об'єктів за рівнем розвитку досліджуваних процесів. Інтегральний показник оцінки інноваційного розвитку (ΔI) є функцією від показників, які характеризують: виробничий (K_1) і фінансовий ефект (K_2) від застосування інновацій, оцінку ефективності інноваційного проекту (K_3) та представлений у вигляді математичної моделі.

$$\Delta I = B_1 \cdot \Delta I(K_1) + B_2 \cdot \Delta I(K_2) + B_3 \cdot \Delta I(K_3) \quad (1)$$

де B_i – невідомі параметри моделі інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів, що допомагають мінімізувати похибку апроксимації; $\Delta I(K_i)$ – приріст інтегрального показника вагомого коефіцієнта інноваційного розвитку i -тої складової інноваційного розвитку морського порту.

Побудова моделі інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів передбачає розрахунок критеріальної оцінки (табл. 1).

У результаті отримали модель інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів:

$$\Delta I = 0,26 \cdot \Delta I(K_1) + 0,34 \cdot \Delta I(K_2) + 0,40 \cdot \Delta I(K_3) \quad (2)$$

Отже, на результат інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів впливають: показники, які характеризують виробничий ефект від застосування інновацій на 26%; показники, що характеризують фінансовий ефект від застосування інновацій на 34%; показники оцінки ефективності інноваційного проекту на 40%.

Шкала значення інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів визначена на основі дисперсійного аналізу альтернативної та номінальних ознак та середнього квадратичного відхилення альтернативного ряду розподілу інтегральних коефіцієнтів вагомості груп має наступну градацію: «0 – 0,27» – низький рівень інноваційного розвитку; «0,28 – 0,75» – середній рівень інноваційного розвитку; «0,76 – 1» – високий рівень інноваційного розвитку.

Таблиця 1

Критеріальна оцінка якості моделі розрахунку інтегрального показника інноваційного розвитку морських портів

<i>Рівняння моделі</i>	<i>Критерій Стюдента</i>	<i>Коефіцієнт детермінації</i>	<i>Коефіцієнт Фішера</i>	<i>Похибка апроксимації</i>
$\Delta I(K_1) = \frac{e^{2,248} \cdot (e^{K_1} + e^{SA_1})^{2,248}}{(1 + e^{2,248 \cdot (1+K_1)}) \cdot (1 + e^{2,248 \cdot (1+SA_1)})}$	19,23	0,913	334,84	0,049
$\Delta I(K_2) = \frac{e^{2,245} \cdot (e^{K_2} + e^{SA_2})^{2,245}}{(1 + e^{2,245 \cdot (1+K_2)}) \cdot (1 + e^{2,245 \cdot (1+SA_2)})}$	19,57	0,917	352,04	0,047
$\Delta I(K_3) = \frac{e^{2,274} \cdot (e^{K_3} + e^{SA_3})^{2,274}}{(1 + e^{2,274 \cdot (1+K_3)}) \cdot (1 + e^{2,274 \cdot (1+SA_3)})}$	24,91	0,951	594,02	0,029

Таблиця 2

Розрахунок інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку морських портів за період 2016-2018 рр.

<i>Підприємство</i>	<i>Група показників</i>	<i>Вагомі коефіцієнти</i>	<i>Інтегральний показник ΔI</i>
ДП «МТП «Южний»	Показники, які характеризують виробничий ефект від інновацій	0,656	0,402
	Показники, які характеризують фінансовий ефект від інновацій	0,286	
	Показники оцінки ефективності інноваційного проекту	0,341	
ДП «СК «Ольвія»	Показники, які характеризують виробничий ефект від інновацій	0,262	0,359
	Показники, які характеризують фінансовий ефект від інновацій	0,489	
	Показники оцінки ефективності інноваційного проекту	0,319	
ДП «Херсонський МТП»	Показники, які характеризують виробничий ефект від інновацій	0,081	0,174
	Показники, які характеризують фінансовий ефект від інновацій	0,025	
	Показники оцінки ефективності інноваційного проекту	0,34	

Практична реалізація сформованого методичного підходу здійснена на прикладі діяльності ДП «СК «Ольвія», ДП «Херсонський МТП» та ДП «МТП «Южний» за допомогою об'єднання всіх локальних показників в один комплексний показник, який підтверджує однозначну оцінку інноваційного розвитку.

Враховуючи отриману шкалу значення інтегрального показника оцінки інноваційного розвитку, визначено, що ДП «МТП «Южний» та ДП «СК «Ольвія» відповідають середньому рівню інноваційного розвитку підприємств морської галузі, а ДП «Херсонський МТП» потрапляє у градацію низького рівня.

Оскільки найбільш перспективним для інноваційного розвитку є ДП «МТП «Южний» у дисертаційній роботі було згруповано інноваційні проекти відповідно до двох напрямів – збільшення пропускної здатності порту та приросту обсягів вантажообігу і суднообігу порту. Вибір даних напрямів базувався на основі оцінки значень показника економічної доданої вартості поточних та майбутніх проектів, реалізація яких дозволить розвивати інноваційний потенціал підприємства. За результатами розрахунків різних комбінацій реалізації інноваційних напрямів встановлено, що як перший, так і другий напрям інноваційного розвитку дозволить забезпечити зростання інвестиційного ефекту інновацій відповідно на 1850,21 тис. грн та 1065,71 тис. грн. Проте найбільший економічний ефект ДП «МТП «Южний» отримає при одночасному впровадженні обох напрямів, що дозволить максимізувати вартісну оцінку інвестиційної ефективності інновацій до 2023 року (табл. 3).

Таблиця 3

Показники сформованого оптимального варіанту інноваційного розвитку ДП «МТП «Южний», за якими забезпечується максимізація вартісної оцінки (тис. грн)

Показники	2020	2021	2022	2023
<i>EVA</i>	29864	30513	3364	34292
$(1 + WACC)^t$	1,75	2,01	2,31	2,66
$\frac{EVA}{(1 + WACC)^t}$	17065	15180	14370	12890

Проведені розрахунки довели доцільність та ефективність впровадження визначених інноваційних напрямів для ДП «МТП «Южний», які забезпечують реалізацію інноваційного потенціалу порту та стимулюють його інноваційний розвиток.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми конкурентоздатного розвитку морських портів України за рахунок впровадження інновацій та підвищення рівня інноваційного розвитку. Основні науково-практичні висновки полягають у такому:

1. Поглиблено теоретико-методичні основи інноваційного розвитку підприємств. Розгляд та узагальнення наукових підходів щодо визначення сутності і змісту поняття «інновації» дозволив сформулювати авторське визначення даної категорії.

Встановлено, що з точки зору підприємства більш доцільно розглядати інноваційний розвиток, а не самі інновації, оскільки наявність і частота впровадження інновацій в діяльність підприємства визначає динамічність його інноваційного розвитку. Запропоновано розглядати інноваційний розвиток підприємства як процес реалізації результатів креативного потенціалу підприємства через систематичне впровадження нововведень (інновацій) у виробничо-технологічну сферу з метою отримання позитивних фінансово-економічного та соціально-економічного ефектів, підвищення рівня ділової активності та конкурентоздатності підприємства.

2. Проведено структурування факторів впливу на інноваційний розвиток підприємства, сформовано найбільш повну їх класифікацію. Вклад автора виражається у введенні нової класифікаційної ознаки «в залежності від етапу маркетингової діяльності», що дозволяє враховувати фактори впливу на етапах розробки, виробництва та реалізації інновацій. Застосування даної класифікації дозволяє передбачити та врахувати позитивні чи негативні зміни при плануванні, розробці та прийнятті рішень щодо впровадження новітніх технологій та інноваційних продуктів.

3. З'ясовано, що найбільший вплив на діяльність транспортних підприємств справляють технологічні, кадрові, організаційно-управлінські, маркетингові та економічні інновації, відповідно до яких систематизовано очікуванні ефекти (результати) в функціонуванні підприємства.

4. Обґрунтовано, що існуючі методичні підходи та системи показників щодо оцінки інноваційного розвитку підприємств, які ґрунтуються на аналізі різноманітних сфер функціонування підприємств, відрізняються за цільовим та функціональним призначенням, системами показників, послідовністю розрахунку, інформаційним забезпеченням і в повній мірі не задовольняють вимоги до оцінки інноваційного розвитку морських портів. До найбільш поширених методичних підходів доцільно віднести експертну оцінку (передбачає визначення інноваційного розвитку групою фахівців належної кваліфікації на основі визначеного переліку показників) та комплексний підхід (передбачає різнобічну оцінку інноваційного розвитку на основі групи показників із можливим залученням експертів).

5. Досліджено сучасний стан розвитку світової транспортної системи, який вказує на тенденцію зростання обсягу міжнародної торгівлі товарами, прискорення темпів зростання ВВП, що в свою чергу позитивно відображається на обсягах перевезень морським транспортом. Темпи зростання міжнародних морських перевезень у 2017 році досягли рекордного значення за останні п'ять років, що становлять 4,1%. Обсяги світової морської торгівлі у 2018 році зросли до нового за весь час максимуму – 11 млрд т. Активність світової торгівлі, і, як

наслідок, обсяги міжнародних морських перевезень мають тенденцію до збільшення.

6. Проаналізовано сучасний стан та рівень інноваційного розвитку провідних світових морських портів, який свідчить про широке впровадження, співфінансування та розробку інноваційних технологій флагманів морської галузі. Активізація досліджень і розробок здійснюється у сферах кібербезпеки, технології Twin (3D-моделювання) та автономності суден. Формування інтелектуального порту є прерогативою у плануванні власної діяльності, що без розширення портових потужностей приносить зростання пропускної здатності шляхом оптимізації руху та обслуговування суден, підвищує ефективність операцій, робить процеси більш прозорими, прискорює і автоматизує їх, зменшує прояви неефективності і помилок.

Стан діяльності українських морських портів свідчить про поступове зростання обсягів переробки вантажів. Проте, поряд з цим рівень прибутків та обсяг коштів в інвестиційно-інноваційну діяльність знижується з кожним роком. Обсяг капітальних інвестицій у 2019 р. зазнає різкого спаду та складає найменше значення за останні чотири роки - 628 млн грн. Частка інноваційних витрат в інвестиціях скоротилася з 15,3% до 4,9% за період з 2015 р. по 2019 р. Формування планів інноваційного розвитку портів обмежуються використанням лише власних джерел фінансування, які спрямовуються на заходи з будівництва, модернізації та реконструкції виробничих потужностей порту і не включають статті витрат на запровадження інноваційних продуктів, які надають не лише кількісне, а й якісне вираження у виробничо-фінансових показниках діяльності порту. Відсутність зовнішніх джерел фінансування інноваційного розвитку гальмує впровадження цифрових технологій та перейняття світового досвіду щодо формування інтелектуальних портів.

7. Сформовано організаційно-економічний механізм оцінки інноваційного розвитку морських портів, складовими елементами якого є об'єкт і суб'єкт управління, принципи, функції, методи, підходи; діагностика підприємства, яка передбачає моніторинг факторів впливу на діяльність підприємства, оцінку виробничо-фінансового та інноваційного розвитку підприємства; реалізація методичного підходу до оцінки інноваційного розвитку. Запропонований організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку створює передумови для ефективного інноваційного розвитку морських портів і відкриває перспективи для вдосконалення морегосподарського комплексу загалом.

8. Розроблений методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів передбачає визначення цільових напрямків оцінки ефективності інноваційного розвитку; формування системи показників для визначення інноваційного розвитку підприємства, які характеризують виробничий, фінансовий ефект та оцінку ефективності впровадження інновацій; інтегральну оцінку інноваційного розвитку на основі методу таксономії; визначення оптимальних напрямів інноваційного розвитку підприємства. Застосування методичного підходу дозволяє спростити визначення рівня

інноваційного розвитку морського порту та обґрунтувати найбільш ефективні інноваційні напрями з врахуванням потенційних можливостей підприємства.

9. Здійснено практичну реалізацію розробленого методичного підходу на прикладі діяльності СМП «Ольвія», ДП «Херсонський МТП» та ДП «МТП «Южний». Результати оцінки інноваційного розвитку за допомогою інтегрального показника вказують на те, що найбільш перспективним є ДП «МТП «Южний». Визначені два напрями інноваційного розвитку ДП «МТП «Южний», а саме збільшення пропускної здатності порту та приросту обсягів вантажообігу і суднообігу порту, можуть включати в себе від одного до декількох інноваційних проєктів. Вибір даних напрямів обумовлюється результатами оцінки значень показника економічної доданої вартості поточних та майбутніх проєктів, реалізація яких дозволить використовувати інноваційний потенціал порту. За результатами розрахунків різних комбінацій реалізації інноваційних напрямів встановлено, що як перший, так і другий напрям інноваційного розвитку дозволить забезпечити зростання інвестиційного ефекту інновацій порту відповідно на 1850,21 тис. грн та 1065,71 тис. грн. Проте найбільший економічний ефект ДП «МТП «Южний» отримає при одночасному впровадженні обох напрямів, що дозволить максимізувати вартісну оцінку інвестиційної ефективності інновацій до 2023 року.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

1. Аляб'єва О.М. Економічно-організаційний механізм інноваційного розвитку морських портів. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 81–86. [Фахове видання України, НМБД *Index Copernicus*]. (0,58 друк. арк.).
2. Аляб'єва О.М., Боняр С.М. Систематизація факторів впливу на інноваційний розвиток підприємства в сучасних економічних умовах. *Проблеми економіки*. 2019. №3 (41). С. 77-83. [Фахове видання України, НМБД *Index Copernicus*]. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: узагальнено існуючі групи факторів впливу на інноваційний розвиток підприємства та обґрунтовано доцільність введення додаткової класифікаційної ознаки в залежності від етапу маркетингової діяльності, яка охоплює фактори етапів розробки, виробництва та реалізації інновацій.* (0,35 друк. арк.).
3. Аляб'єва О.М. Методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 163–168. [Фахове видання України, НМБД *Index Copernicus*]. (0,45 друк. арк.).
4. Аляб'єва О.М. Аналіз сучасного стану морських портів України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 240–246. [Фахове видання України, НМБД *Index Copernicus*]. (0,42 друк. арк.).
5. Аляб'єва О.М., Дем'яненко С.В. Особливості розвитку конкурентоспроможності водного транспорту України. *Ефективна економіка*. 2017. №6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5668>. [Фахове

видання України, НМБД *Index Copernicus*]. (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено ключові фактори розвитку конкурентоспроможної галузі водного транспорту, а саме відповідна інфраструктура, висококваліфікаційний персонал, інвестиційно-інноваційні вкладення, державна політика.* (0,18 друк.арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Аляб'єва О.М. Основні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства. *Modern Transformations in Economics and Management: III International Scientific Conference (March 29th, 2019).* Klaipeda, Lithuania. 2019. P. 58-63. (0,18 друк. арк.).

2. Аляб'єва О.М. Методики оцінки інноваційного розвитку підприємств водного транспорту: критерії оцінки. *Водний транспорт: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 16-17 травня 2019 р.). Київ. 2019. С. 394-396. (0,19 друк.арк.).

3. Аляб'єва О.М. Формування компетентностей фахівців водного транспорту в інноваційному розвитку. *Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 8 листопада 2018 р.). Київ. 2018. (доповідь, що підтверджується сертифікатом участі, без друку матеріалів).

АНОТАЦІЯ

Аляб'єва О. М. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку морських портів – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Державний університет інфраструктури та технологій, МОН України. Київ, 2020.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку морських портів для підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоздатності.

Поглиблено теоретичний базис інноваційного розвитку підприємств. Сформульовані визначення категорій «інновації» та «інноваційний розвиток підприємства», визначено взаємозв'язок між ними. Визначено фактори впливу на інноваційний розвиток та сформовано найбільш повну їх класифікацію. Систематизовано очікувані результати від впровадження різних видів інновацій для транспортних підприємств. Обґрунтовано доцільність розгляду питань з розробки методичного підходу до оцінки інноваційного розвитку морських портів.

Визначено головні тенденції розвитку світової транспортної системи; розглянуто та проаналізовано інноваційний розвиток провідних світових морських портів; досліджено сучасний стан морських портів України та визначено рівень їх інноваційного розвитку.

Сформовано організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку морських портів, практична реалізація якого дозволить на основі комплексного аналізу його діяльності та оцінці інноваційного потенціалу приймати раціональні рішення щодо доцільності впровадження інноваційних проєктів.

Розроблено методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку морських портів, що базується на інтегральному показнику, дозволяє визначити рівень та сформулювати напрями інноваційного розвитку порту. Апробація запропонованого методичного підходу здійснена на прикладі трьох морських портів, які вступають до концесійних угод та зацікавлені в розвитку інноваційної складової.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інтегральна оцінка, морські порти, організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку.

АННОТАЦИЯ

Алябьева О. Н. Организационно-экономический механизм инновационного развития морских портов - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04. – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). Государственный университет инфраструктуры и технологий МОН Украины. Киев, 2020.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических положений и практических рекомендаций по формированию организационно-экономического механизма инновационного развития морских портов для повышения эффективности их деятельности и конкурентоспособности.

Углубленно теоретический базис инновационного развития предприятий. Сформулированы определения категорий «инновации» и «инновационное развитие предприятия», определена взаимосвязь между ними. Сформирована классификация факторов влияния на инновационное развитие предприятий. Систематизированы результаты, которые ожидаются от внедрения различных видов инноваций для транспортных предприятий. Обоснована целесообразность разработки методического подхода к оценке инновационного развития морских портов.

Определены основные тенденции развития мировой транспортной системы; рассмотрен и проанализирован уровень инновационного развития ведущих мировых морских портов; исследовано современное состояние морских портов Украины и определен уровень их инновационного развития.

Сформирован организационно-экономический механизм инновационного развития морских портов, практическая реализация которого позволит на основе комплексного анализа его деятельности и оценки инновационного потенциала принимать рациональные решения о целесообразности внедрения инновационных проєктов.

Разработан методический подход к оценке инновационного развития морских портов, основанный на интегральном показателе, который позволяет

определить уровень и сформировать направления инновационного развития порта. Апробация предложенного методического подхода осуществлена на примере трех морских портов, которые активно приобщаются к интеграционным процессам, входят в концессионные соглашения и заинтересованы в развитии инновационной составляющей.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, интегральная оценка, морские порты, организационно-экономический механизм инновационного развития.

ABSTRACT

Alyabieva O.M. Organizational and economic mechanism of the innovative development of seaports - Qualified research as the manuscript copyright.

Thesis for candidate's degree in Economics, specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (according to the types of economic activities). – State University of Infrastructure and Technologies, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kiev, 2020.

Thesis paper is devoted to the development of theoretical and methodological frameworks and practical guidelines regarding to the formation of organizational and economic mechanism of the innovative development of seaports to increase efficiency of their activity and competitiveness.

Theoretical framework of the innovative development of the enterprises is improved. Definition of the categories “innovations” and “innovative developments” is provided. The impact factors on the innovative development are defined and its most full classification is provided. Expected results from the introduction of different types of innovation for transport enterprises are structured. The advisability of issue consideration on the development of methodological approach to the evaluation of the innovative development of seaports is proved.

The main development trends of the world transport complex are defined; the innovative development of the leading world seaports is considered and analyzed; the modern state of the seaports of Ukraine is studied and the level of its innovative development is defined.

Organizational and economic mechanism of the innovative development of seaports is structured. Its practical use enables to make sound decisions according to the advisability of the introduction of innovative projects, basing on the complex analysis of mechanism's activity and evaluation of the innovative capacity.

Methodological approach to the evaluation of the innovative development of seaports is developed. It is based on the integrated index and enables to define level and formulate directions of the innovative development of seaports. Testing of the proposed methodological approach is realized on the example of three seaports, which make concessionary agreements and are interested in the development of the innovative constituent.

Key words: innovations, innovative development, integral estimation of the innovative development, seaports, organizational and economic mechanism of the innovative development.